

Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri(1950-1958)

Cemile TEKİN*

ÖZ

Osmanlı döneminde "Müslümanlar"ın, Cumhuriyet döneminde ise "Türk soyundan olan veya Türk kültürüne bağlı bulunanların", Türkiye'ye Balkanlar'dan zorunlu göçlerinin başlıca benimsenen nedenleri; soykırımlar, saldırılar, harpler, yağmalar, baskı ve ayrımlar, sürgünler ve zorla asimilasyonlar, açıkçası cana, mala, namusa, dinî veya millî kimliğe saldırılardır.

Yukarıdaki amiller dolayısıyla göç hareketlerine sahne olunan bölgelerden biri de Balkanlar'daki "Yugoslavya-Makedonya" topraklarıdır. Yugoslavya'nın kendi içinde ve bu ülkenin diğer Balkan toprakları arasında, kısmen de Anadolu yönünde ilk göç hareketi, "93 Harbi" adı verilen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşıyla başlamıştır. 1912-1913 Balkan Savaşı'yla devam etmiş, 1923-1951 döneminde fert ve aile düzeyinde, 1952-1967 yılları arasında kitlesel, 1968-1996 arasında da yine fert ve aile düzeyinde Anadolu toprakları yönünde gerçekleşmiştir.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün artması, aslında Yugoslav idarecilerinin gönülden arzuladıkları bir gelişmeydi. Özellikle Türk asılların çoğunlukta olan Makedonya bölgesinden göçlerinin hızlandırılması, bu bölgeden Türklerin temizlenmesi amacını taşımaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının (1923) hemen arkasından buraya göçler devam etmiş; Yugoslavya'dan göç olayı 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. 1950-1958 yılları arasındaki göçlerde "serbest göçmen statüsünde gelen muhacirlere misafirperver Türk insanı, tüm maddî sıkıntılarına rağmen kucak açmış; onların normal hayata geçmeleri için yardım etmişlerdir.

Yugoslavya'da çok sıkıntı çeken Müslümanlar, 1950-1958 döneminde Türkiye'ye geldiklerinde uyum problemi yaşamışlar; özellikle yiyecek içecek ile örf, âdet ve dil konusunda bir süre farklı şekillerde hareket etmişlerdir. Zaman içinde intibak eden Yugoslav muhacirleri, bugün yerli halkın imkânlarından fazlasına sahip oldukları için müreffeh bir hayat yaşamaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Balkanlar, Yugoslavya, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Yugoslav Muhacirleri.

Reasons of Migrations from Yugoslavia to Turkey (1950-1958)

ABSTRACT

The main reasons for the forced migration of the Balkans to Turkey for "Muslims" during the Ottoman period and "those belonging to the Turkish lineage or affiliated to Turkish culture" during the Republican period were genocides, attacks, harps, looting, oppression and discrimination, exile and forced assimilation, obviously attacks against innocent lives, property, honor, religious or national identity.

One of the regions affected by the above aggressive movements is the territory of Yugoslavia-Macedonia in the Balkans. The first migration of Yugoslavia in and of this country to other Balkan lands, partly in the direction of Anatolia, started with the Ottoman-Russian war of 1877-1878 called "93 Harbi", continued with the Balkan War of 1912-1913, at the individual and family level, between 1952 and 1967, and between 1968-1996 at the individual and family level in the direction of Anatolian lands.

The increase in immigration from Yugoslavia to Turkey was in fact a development that the Yugoslav rulers sincerely sought. Especially the acceleration of the migration from the Macedonian region, which is the majority of Turkish descent, was aimed at clearing Turks from this region.

Immediately after the establishment of the Republic of Turkey (1923) immigration continued here; Migration from Yugoslavia lasted until the 1990s. In the migrations between 1950 and 1958, the "hospitable Turkish people to immigrants who came to the status of free immigrants embraced the refugee brothers from the Balkans despite all the financial difficulties; they helped them to pass the normal life.

Muslims who suffered much in Yugoslavia experienced the problem of adaptation when they came to Turkey in the period of 1950-1958; especially with food and beverages, menstruation and language in a different way for a while they have moved. Yugoslav refugees who adjust in time live a prosperous life today because they have more than the possibilities of the indigenous people.

Keywords: Balkans, Yugoslavia, Ottoman State, Turkish Republic, Yugoslavian Migrants.

Giriş

Göç insanlığın etnik, siyasi, kültürel ve ekonomik yönden sürekli takipçisidir. Değişim, akış ve hareket insanlık kadar eskidir. Göçler, tarih boyunca etnik sınırların değişmesinde etkili olmuştur. Balkanlı toplumların tarihi, göç perspektifinden yazılacak olsa, aşırı sun'î millî tarihlerden daha gerçek bir tablo ortaya çıkar.

Balkanlar, büyük medeniyetlerin kavşağı, farklı kültürlerin beşiği, Hristiyanlık ile İslam, Doğu ile Batı arasında yer alan bir bölgedir. Bunun için sürekli bölünme ve çatışmaların kaynağıdır. Kısacası "etnik

*Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, orcid no: 0000-0003-2694-3296, cemileh@hotmail.com
Makalenin Gönderim Tarihi: 15.02.2018; Makalenin Kabul Tarihi: 08.03.2018

kokteyller”, “kusurlu siyasi sınırlar”, gerginliklerin ve sürekli değişen tarihin yaşandığı alandır. Bu bölgede göçler, taşınmalar, dağılmalar ve iskânlar gibi olgular sürekli mevcuttur. Bunlar, etnik, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkilerin şekillenmesini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'ne kaybettiği topraklardan vuku bulan göçlerin arkasında aşağıda bahsedileceği üzere siyasi-tarihî sebeplerle birlikte hicret olgusu da yatmaktadır. Hicretin, Hz. Peygamber'in dinî sebeplerle Mekke'den Medine'ye göç etmesinin Müslümanların hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır (Önkal,1998:459). Tüm Müslümanların halifesi olarak Padişahın özel pozisyonu, Rusya ve Avusturya ile yapılmış farklı anlaşmalara onların topraklarında yaşayan Müslümanlara cuma namazında halifeye bağlılığın dile getirilmesine müsaade edilmesi maddesinin konulması ile tüm Müslümanlar için sığınak olarak Osmanlı Devleti'nin pozisyonunu net olarak belirlemiştir. Anadolu'ya göç etmek isteyen Müslümanlar için Osmanlı Devleti'nin kapısının açık olduğunu Padişah ilan ettiğinde XIX. yüzyılın seksenli yıllarında hicret olgusuna yeni anlam verilmiştir. Özetle, kendi kültürel varoluşu ve maddi durumu için tehditlerle baş başa kalan Osmanlı Devleti'nin toprağı dışında yaşayan Müslümanlar, merkeze doğru hareket ederek kurtuluş aramışlardır.

Üç kıtada toprağı bulunan Osmanlı Devleti'ndeki Anadolu'ya Müslüman göçleri, 1783'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhakından sonra başlamış (Uzunçarşılı, 1978:490,491; Danişmend, 1972:62,63), Sırbistan'ın 1816'da özerkliğini kazanmasından sonra doruk noktaya ulaşmıştır(Danişmend, 1972:101,102). Müslümanların kendi evlerini, yurtlarını, yuvalarını terk etmelerinin sebebi, Ortodoks Rus Çarı'na karşı alınan tavır değil, Müslüman hükümdarın hâkimiyetinde yaşamak istemeleri idi. Bununla birlikte bunun ekonomik sebepleri de vardı: Kırım'da Rus varlığının artmasıyla Müslüman köylüler üzerinde baskılar çoğalmaya başladı. Bunlar, sonunda Rus toprak sahiplerinin serfleri oldular. Bu durumda Çarlık yönetiminde görev yapan Müslüman soylular, kurtuluşu Anadolu'ya göçte buldular.

Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına ikinci göç dalgası, Şeyh Şamil'in (ö. 1871) önderliğinde Ruslara karşı XIX. yüzyılın ortalarında verilen başarısız direnmeden sonra, 1859'da başladı (Komisyon, 2014:61). XX. yüzyılda devam eden ve bazı çalışmalarda Çerkezlerin göçü olarak bahsedilen bu Kafkas göçü etnik ve dilsel bağlantısı olmayan gruplardan oluşmaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus ve 1912-1913 Balkan savaşlarından sonra ise Osmanlı Devleti'nden koparılmış çoğu bölgelerde çoğunlukta yaşayan Balkan Müslümanları farklı Hristiyan millî devletlerine dağıtılmış ve her halükârda göçte zorlanmıştı. Osmanlı Devleti hâkimiyet sahasında kalan yerlere 1815'ten 1914'e kadar göç eden toplam kişi sayısı beş ile yedi milyon arasındadır. Bu sebeple 1860-1878 yılları arasında ülke nüfusunun %40, XIX. yüzyılın sonunda ise %10 arttığını Osmanlı Devleti'nin istatistikleri göstermektedir (Dogo, 1995:365). İşaret edilen dönemlerde Osmanlı Devleti'nde yerli halkta reel nüfus artışı sadece %1,2 olduğuna göre (Dogo, 1995:365) nüfus artışının göç sonucundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde “Müslümanlar”ın, Cumhuriyet döneminde ise “Türk soyundan olanların veya Türk kültürüne bağlı bulunanların”, Türkiye'ye Balkanlar'dan zorunlu göçlerin başlıca nedenleri, yaklaşık olarak aynıdır. Yani soykırımlar, saldırılar, harpler, yağmalar, baskı ve ayrımlar, sürgünler ve zorla asimilasyonlar, açıkçası cana, mala, namusa, dinî veya millî kimliğe saldırılardır (Komisyon, 2014:9).

Yukarıdaki amiller dolayısıyla göç hareketlerine sahne olunan bölgelerden biri de Balkanlar'daki “Yugoslavya-Makedonya” topraklarıdır. *“Yugoslavya'nın kendi içinde ve bu ülkenin diğer Balkan toprakları arasında, kısmen de Anadolu yönünde ilk göç hareketi,93 Harbi adı verilen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşıyla başlamış, 1912-1913 Balkan Savaşı'yla devam etmiş, 1923-1951 döneminde fert ve aile düzeyinde, 1952-1967 döneminde kitlesel düzeyde, 1968-1996 yılları arasında da yine fert ve aile düzeyinde tamamen Anadolu toprakları yönünde gerçekleşmiştir”* (Bandžović, 2003: 22).

Türkiye ile Yugoslavya hükümetleri arasında, 1923-1960 döneminde, pek çok ikili anlaşma akdedilmiştir. Bu anlaşmalar siyasi, ekonomik, ticari, askerî ve kültürel amaçlı olarak kaleme alınmış ve imza edilmiştir (Yavuz, 1976: 248-251). Bu dönemin son yılları Yugoslav dış politika öncelikleri için de değişimin başladığı dönem olmuştur. *“Krallık döneminin ilk yıllarında Türkler, en azından Makedonya kesiminde nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları gibi, toprakların da yarısından fazlasına sahiptiler. İşte arazi ve çiftliklerden oluşan bu toprakların büyük kısmı söz konusu kanun marifetiyle bedelsiz olarak istimlak ediliyor ve böylece Türk olmayan etnik unsurların eline geçmesi sağlanıyordu. Bu zırai ıslahat çerçevesinde arazi, çiftlik ve üzerindeki emlaklarını kaybeden Türkler'in büyük bir kısmı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu kanun üzerine harekete geçen Türkiye,*

Yugoslavya nezdinde göçmenlerin bölgede kalan arazi, çiftlik ve emlakının tasfiyesi konusunu gündeme getirmiş ve Belgrad'da imzalanmış (27 Kasım 1933) "Dostluk, Ademi Tecavüz, Adli Tesviye, Hakem ve Uçlaşma Muabedesi"ni takiben Ankara'da imzalanmış (28 Kasım 1933) "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı Arasında Müteakabil Mutalebatın Tesviyesine Müteallik İtilafname" (Agrer Anlaşması) ile konunun mali boyutu çözüme bağlanmıştır" (Çavuşoğlu, 2007: 140,141).

Bu çalışmada Müslüman halkın Türkiye'ye göç etmesine Yugoslavya yönetiminin etkisi yani zoraki göçün söz konusu olup olmadığı sorularına cevap aranacaktır. Bu mesele kıyaslamalı ve artzamanlı yaklaşım ile çözülmeye gidilerek önce monarşik (1918-1945) sonra komünist Yugoslavya (1945-1990) yönetimlerindeki göç politikasında farklar olup olmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Diğer taraftan göçmenlerin motivasyonu ve göçler sürecinde Türkiye ve Arnavutluk'un rolünün önemi de ortaya konulacaktır. Yugoslavya'da yaşayan Slav Müslümanları Yugoslavya halkının ayrılmaz bir parçası olarak görülürken Slav olmayan Müslümanlar ise büyük ölçüde farklı olarak algılanıyordu. Bu yüzden adı geçen grup ne monarşik ne de komünist Yugoslavya'da normal vatandaş olarak kabul edilmişlerdir.

1.Göçlerin nedenleri

Avrupa'nın XX. yüzyıl tarihi, dünya savaşları ve totaliter düzenler dışında büyük göç dalgalarıyla belirginleşmiştir. Göçlerin baş nedeni olan büyük savaşların savaş sonrası da son sözü de vardı. Bu yüzden barış zamanı da önemli ölçüde göçlerle belirlenmiştir. Bu işaret edilen iki durum Yugoslavya adı verilen topraklarda da eksik değildi. Yugoslavya Devleti'nin her ikisi dünya savaşlarından sonra kurulmuş ve devlet yönetiminin düşüncesine göre hudutlar içerisinde olarak milli ve etnik unsurlar istenmemiştir. Dışlanan gruplardan birisi de daha önce Osmanlı yönetiminde kalan Hristiyan çoğunluğun içindeki Slav kökenli olmayan Müslümanlar idi.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün artması, aslında Yugoslav idarecilerinin gönülden arzuladıkları bir gelişmeydi. Özellikle Makedonya'dan göçlerin hızlandırılması, bu bölgeden Türklerin temizlenmesi amacını taşımaktaydı. Bunun için tarım reformu adı altında asırlık Türk topraklarının zaptedilmesiyle yetinilmemiş, nüfus ve iskân siyaseti ustaca düzenlenmiştir. Memleket içinde bir bölgeden başka bölgeye toplu ve mecburi nakil hadiseleri, görünüşte askerî sebeplere dayanmaktaydı. Yugoslav Genel Kurmayı, Arnavutluk sınırı boyunca, elli kilometre derinliğindeki şeritte yaşayan ahaliyi başka yere nakletme yetkisine sahipti. Böylece Müslüman unsurun yoğun bulunduğu bölgelere Hristiyanlar yerleştirilecek, mecburi göçe tâbi tutulan Müslümanlar da kalabalık Hristiyan grup arasında kaynayıp eriyecekti. Zoraki iskân neticesinde Hristiyan unsurun kalabalık olduğu bölgelere nakledilen Müslümanlar, yeni muhitin şartlarına ve adetlerine intibak etmekte büyük zorluk çekiyorlardı. Bunun sonucunda, oraları da terk ederek Müslümanların kalabalık oldukları şehirlere gidiyorlar, fakat bu sefer sıradan bir işçi olarak çalışmak zorunda kalıyorlardı. Diğer taraftan Yugoslavya'da yaşayan Boşnaklar, 1946 Yugoslav Anayasası'nca yeni rejimin ikinci sınıf vatandaşları olarak kabul ediliyorlardı. Kanunlara göre her Boşnak, kendisini ya Sırp ya da Hırvat olarak kaydettirmek zorundaydı. Çünkü "Boşnak" tabirinin kanunlarda yeri yoktu. Bir kısım Boşnak ise aynı toprakları paylaştığı diğer halkların temsilcilerinden farklı olarak kayıtlara "belirsiz" olarak geçirilmişti (Kolaşinli, 2003:177).

Aslında göçü doğuran sebeplerin sayısı oldukça fazladır. Bunlardan en önemlisi Sancak bölgesi insanının milliyet sorununun halen çözülememiş olmasıydı. Adı geçenler, yaşamlarının hiçbir döneminde eşit ve adil bir uygulama görmemişlerdi.

Diğer taraftan Müslümanların terk etmek zorunda bırakıldıkları yerlere daha ziyade Karadağ ve Dalmaçya bölgelerinin Hristiyan köylüleri yerleştirilmekteydi. Bunlar, tarım reformu tatbikatından "gereği gibi" faydalanmamış kimselerdi. Bu suretle, tarım reformunun uygulanması sırasında eline toprak geçirememiş olan Hristiyan unsurlar, sömürgeleştirme uygulaması dolayısıyla toprak sahibi yapıyorlardı. İktisadi seviye bakımından sömürgeleştirme çalışmaları, Müslüman kitlenin sefaletine sebep olurken, Hristiyan unsurların refahına vesile oluyordu.

II. Dünya Savaşı sırasında antifaşist harekete karşı farklı etnik kökenden Müslümanların pasif tutumu Sancak, Kosova ve Makedonya'daki Müslümanlara karşı yeni rejimde güvensizlik yaratmıştır. Bu nedenle

onlar “istenmeyen” ve “vefasız” azınlık olarak algılanmışlardır.1943'te Plyevlye'de kurulan ZAVNOS⁺ kongresinde Sancak'a özerklik verilmesine karar alındığı halde 1945'te Sancak özerkliğini kaybetmişti. Balkan savaşlarından sonra olduğu gibi Sancak bölgesi tekrar bölünüp federatif devletler durumundaki Sırbistan ve Karadağ'a ilhak edilmiştir.

Bu arada, köylerde kolektifleştirme önlemleri (1945-1953), kamulaştırma ve diğer mülki sınırlamalar Yugoslavya'da Türk toprak sahiplerini doğrudan etkilemiştir. Tarım reformu denetimi ile ilgili kanunlar (1945) ve 10 hektar üzerindeki topraklara sınırlama getirilmesi (1953) özellikle kararsızları Türkiye'ye kitlesel göçe icbar etmişti (Antić, 1990:231). Müslümanların muhafazakârlığı ve ataerkil geleneğine karşı sosyalist idarecilerin uyguladıkları diğer önlemler de göçlerde etkili olmuştur: Şeriat mahkemelerinin ilgası, feracenin yasaklanması, Saraybosna'daki dinî okullar ve Müslüman matbaasının kaldırılması, zorunlu eğitimin uygulanması, medeni kanunun kabulü, kolhoz sisteminin uygulanması, doktor gözetiminde çocukların sünnet edilmesi gibi kuralların uygulanması bunlar arasında sayılabilir.

Özel mülkiyeti “spekülasyon” olarak algılayan sosyalist yönetim, yeni düzende çalışma ve üretim şartlarını Müslümanlara zorla kabul ettirerek onların hayatında İslam'ın rolünün zayıflatılmasını hedeflemişti. Yugoslav Krallığı dönemindeki (1918-1945) Türk tüccarlar, “kapitalizm kalıntıları” kategorisine konularak yeni rejimde faaliyetleri yasaklanmıştı. Kamulaştırma ve mülki sınırlama döneminde sınıf pozisyonlarını kaybeden zengin Müslümanlar, şehir esnaflarıyla birlikte yeni Yugoslavya'yı terk etmeye başlamışlardır. Oysa Krallık Yugoslavya'sından Türkiye'ye göç eden Müslümanlardan farklı olarak Sosyalist Yugoslavya'dan (1945-1990) göç eden Müslümanların büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti toprağında doğmamıştı.

Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye kitlesel göçler diğer bir önemli göç hareketidir. Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk göç akını 1924 yılında gerçekleşmiştir. Bunu, 1936 yılındaki ikinci göç dalgası izlemiştir. Tüm bu göç dalgalarında, bu topraklardaki yönetimlerin izlemiş oldukları politikalar ve Türklere uygulanan baskılar etken olmuştur. Onların Türkiye'ye “dönüş”leri 1949 baharında başlamıştı. Bulgaristan'da da aynı dönemde benzer gelişmeler yaşanmıştı. Müslümanlarda haysiyete hakaret olarak kabul edilen peçe ve feracenin yasaklanması ile birlikte 1950'li yıllar boyunca göç hızlanmıştır.

Aslında II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yapılan göçler “köyün sosyalist rekonstrüksiyon”unu yani yeniden yapılandırılmasını destekleyen bir önlem olarak algılanıyordu. Müslümanlar arasında, Yugoslavya yönetiminin itibarını düşüren “Ya kolhoza ya da Türkiye'ye” sloganı dolanıyordu. Eşekler üzerinde Müslüman köylerini dolaşan ve Türkiye'ye göç propagandasını yapan avukatların fotoğrafları 1940'lı yılların sonlarına ait idi. Özellikle İnförmbüro rezolüsyonundan sonra Enver Hoca'nın başında bulunduğu Arnavutluk'un çıkarı için güya casusluk faaliyetlerinden dolayı Arnavutlar suçlandıkları zaman bu propaganda yoğunlaşmıştı. 1950'li yılların başında iç düşman(!) kovuşturması sırasında Novi Pazar'da kurulmuş “Genç Müslümanlar Teşkilatı” mensupları yönetimin aldığı önlemlere karşı çıkararak camilerde broşür dağıtırken yakalanmışlardı. Bunlar acımasızca cezalandırılmışlar; sonrasında diğer “suçluların” yakalanması için Priboj, Syenitsa ve Tutin gibi önemli kentlerde operasyonlar yapmışlardır⁺⁺.

Yeni devletin ekonomik planları da Müslüman halkın geleceğine dair bir iyimserlik aşılamıyordu. Sırbistan'ın üst düzey siyasetçisi olan Yovan Veselinov, Sancak'taki belediye başkanlarına şu mesajı vermişti: “Okuyun, askerlik yapın ve göç edin. Her yerde fabrikalar kuramayız.” (Politika, 1950: 3) Göç olgusuna en büyük ilgiyi gösteren, devlet tarafından mülkü elinden alınmış köylüler ve eski toprak sahipleri olmuştur. Yeni rejim, köy ekonomisinde geri kalmışlığın sembolü olarak gördüğü bu eski tip üretim modelini Sovyet modeline göre kolhozlara dönüştürmeye çalışmıştır. Bundan yola çıkarak Yugoslavya'nın sosyalist idarecileri, bu “devrimci olmayan” bölgenin yani Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerin ekonomik alanda geliştirilmesi yerine kitlelerin göçe zorlanması gerektiği; çünkü “Müslümanların kaderciliğinin, gelişme arzusunun köreltiği” ve böylelikle sanayileşmenin önüne engel olarak çıktığı görüşüne varmışlardır.

⁺ Bunun açılımı, ZemaljskoAntifašističkoVijećeNarodnogOslobodenjaSandžaka (Sancak Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi)'dir.

⁺⁺ Müslüman gençlerin 1939 yılında kurmuş oldukları sivil teşkilattır. Bu, o zamanki Yugoslavya'da yaşayan Boşnak Müslümanların maddi-manevi ve kültür gelişmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Teşkilat, amaçlarının İslam prensiplerine dayanan eğitim ve öğretimin sürdürülmesini, kendi milletini saldırgan ateistlikten ve millî asimilasyonundan korumak olduğunu ilan etmişti. Bu yüzden rejim, teşkilat üyelerini açıkça antikomünist olarak deklare etmiştir. Bk. Cemile Halilović Tekin, *Bosna-Hersek Devleti (1991-2011)*, (Konya: Çizgi Kitabevi), 2011, s. 98.

Sömürgeleştirme uygulamasını tarım reformunu gerçekleştirmek için kurulan birimler yürütüyordu. Fakat bu kurumlara ilaveten askerî makamlar da işe karışmaktaydı. Sömürgeleştirme işleriyle General Çemerikiç[±] ve muavini Albay Branovački'nin⁺ kumandasındaki yüksek rütbeli subaylar meşgul olmaktadır. Sadece tarım reformunda 1946'da Bosna Müslümanlarının 618.000 dönüm toprağına el konulmuştur (Komisyon, 2014:63). Sancak bölgesinin dağlık yerlerinde özellikle tarım reformlarından sonra 1952'de "toprağın fazlasına" el konularak halk yokluğā düçar edilmişti. Sancak'ın birçok yerinde 1953 yılına kadar ne sağlık ocağı ne de doktor görevlendirilmişti. Diğer taraftan Makedonya yönetimi Türk ve Arnavut azınlıkları gelecekteki göçmenler olarak algıladığı için onların çocuklarına burs vermeyi kesmişti. Aynı tutum Türk memurlarına ve yöneticilerine karşı da uygulanmıştır.

Müslümanların Türkiye'ye göç etmesi konusunda Komünist Partisi'nin tutum değişikliği, 1954'te Lazar Kolişevski'nin[±] bu durumu dile getirmesinden sonra yaşanmış; Müslümanların göçünün eski bir sorun olduğu ve "irtica eylemi" olarak bakılmaması gerektiği ifade edilmiştir (Borba, 1954:4). Buna rağmen Müslüman göçü devam etmiş ve o sırada NR Makedonya'da⁺ Türkçe eğitimi veren 144 okulun bulunması da göç dalgasını durdurmamıştır.

Makedonya'da 1953 nüfus sayımına göre 203.938 Türk yaşadığı, bunların % 36'sının şehirlerde % 64'ünün ise köylerde oturduğu tespit edilmiştir (Memić, 1996:65). Türklerin göçe zorlanması için her türlü tedbiri almaktan ve her çareye başvurmaktan geri kalmayan Sırp milliyetçiliği, iktisadi baskı metotlarını tatbikten kaçınmadı. Esasen, dil bilmekteki eksiklik, eğitimdeki zayıf durum, mal gaspı, haksız nüfus politikası ve iktisadi baskı göçe doğru zorlanacak kitle için uygun bir ortam yaratmıştı. Bütün vatandaşlara eşit şekilde tatbik edilmesi gereken vergi sisteminden Türkler daima şikâyetçi oluyorlardı. Bütün azınlıklar arasında bilhassa Türklere yapılan haksızlıklar, ne kadar açık olursa olsun, daha yüksek makamlarca dikkate alınmamaktaydı. Bir Türk tüccarı veya esnafı rekabet imkânlarına hemen hiç sahip değildi. Mali kurumlarda, resmî ve özel bankalarda Türklere çok nadir olarak kredi verilebilirdi. Devletteki mutemetlik, temsilcilik gibi kazançlı işler, seçkin mevkiler daima Sırp unsuruna verilmekteydi. Bu kanunsuz durum artık tabii görülür olmuştu. Bu yüzden iktisadi teşekküllerin idare meclisi üyeliklerinde bir Türk'ün ismine rastlamak imkânsızdı. İpotek Bankası idare meclisinde olduğu gibi, diğer bankaların idarelerinde de bir tek Türk'ün adının geçmesine kesinlikle izin verilmemiştir.

Türk ve Müslüman kitlenin imhası için uygulanan program, kültür ve eğitim bakımından kendi millî kimliğinden koparılarak Slavlaştırılması esasına dayanmaktaydı. Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'nde ilkökul eğitimi kanunen mecburdu. Yugoslavya'yı teşkil eden altı cumhuriyetten Sırbistan,

[±] General Çemerikiç, 6 Kasım 1882'de doğdu. 26 Kasım 1960'da öldü. İki Balkan ve İki Dünya savaşlarına katılmıştır. Savaş ve barıştaki başarılarından dolayı 17 ödül almaya hak kazanmıştır. Bk. Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, (Beograd: Izdavačka Kuća Nolit), 1998, s. 241.

*Branovački, Sırbistan'ın Aleksinats ilçesine bağlı Senta kasabasında doğdu. Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tahsiline ara verip gönüllü savaşçı olarak Sırbistan'a gelmiştir. 1876 ile 1878 yılları arasındaki savaşlarda memleketindeki cephede doktor yardımcısı olarak görev yapmıştır. Daha sonra Viyana'da Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş; tekrar Sırbistan'a dönerek sonraki tüm savaşlara katılmıştır. Niş şehrindeki Asker Hastanesi'nde yedek albay olarak müdürlük görevini üstlenmiştir. 1915'te Valyevo'da bulaşıcı bir hastalığā yakalanarak NişkaBanya'da ölmüştür. Bk. Petranović, *age*, s. 262.

⁺ Branovački, Sırbistan'ın Aleksinats ilçesine bağlı Senta kasabasında doğdu. Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tahsiline ara verip gönüllü savaşçı olarak Sırbistan'a gelmiştir. 1876 ile 1878 yılları arasındaki savaşlarda memleketindeki cephede doktor yardımcısı olarak görev yapmıştır. Daha sonra Viyana'da Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş; tekrar Sırbistan'a dönerek sonraki tüm savaşlara katılmıştır. Niş şehrindeki Asker Hastanesi'nde yedek albay olarak müdürlük görevini üstlenmiştir. 1915'te Valyevo'da bulaşıcı bir hastalığā yakalanarak NişkaBanya'da ölmüştür. Bk. Petranović, *age*, s. 262.

[±] Kolişevski, Makedonya asıllı Yugoslav siyaset adamı. Yoşip Broz Tito'nun en yakın çalışma arkadaşlarından biri olarak tanınan Kolişevski II. Dünya Savaşı öncesinde Yugoslavya Komünist Partisi'ne girdi. Sırbistan'ın Kraguyevats kentindeki bir silah fabrikasında çalıştı. 1941 yılında Yugoslavya'nın Almanya'ya teslim olması üzerine Makedonya'ya gitti. Burada Makedonya Komünistler Ligi sekreteri oldu. Aynı yıl Makedonya'nın doğusunu işgal eden Bulgarlar tarafından yakalanıp ölüme mahkûm edildi, ancak cezası ömür boyu hapis cezasına çevrildi. Hapisten 1943'te kaçmayı başararak Yugoslav yeraltı direnişine katıldı. Savaştan sonra Makedonya Komünist Partisi lideri olan Kolişevski, Yugoslavya Komünist Partisi içinde önemli görevler üstlendi. Mayıs 1979'da devlet başkanı Tito'nun yardımcılığına seçildi. 1980 yılı başlarında Tito'nun sağlık nedeniyle görevini yapamaz hale gelince geçici olarak onun yetkilerini üstlendi. 4 Mayıs 1980'de Tito'nun ölümünden itibaren yaklaşık 10 gün boyunca devlet başkanlığına vekâlet etti. Sonra altı federal cumhuriyet ve İki özel bölge başkanından oluşan dokuz kişilik başkanlık konseyi tarafından devlet başkanlığına seçilen Bosna-Hersek temsilcisi Tsviyetin Miyatoviç'e yerini bıraktı. Bk. Petranović, *age*, s. 215.

⁺ Makedonya Halk Cumhuriyeti.

Hırvatistan ve Slovenya için bu mesele halledilmiş gibiydi. İlkokulu bitirme yükümlülüğü konusu daha ziyade güneydeki Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'yı ilgilendirmekteydi. Bu havalide Türk ve Müslüman nüfusun kesif olarak yaşadığı dikkate alınırca, okuma yazma mecburiyeti bir bakıma Türk ve Müslüman kitlesinin meselesi durumundaydı.

Yugoslav mevzuatına göre, çocuklarını okula göndermeyen velilere yaptırım uygulanması belediyelerin yetkisine verilmişti (Deliorman, 1973:202). Belediye idarelerini ellerinde bulunduran Sırp lar, Türk ana-babalara ceza vermekten şuur lu ve ısrarlı bir şekilde kaçınmaktaydılar. Adeta, Müslüman çocuklarının okumamasını teşvik eder bir tavır takınıyorlardı. Buna mukabil okullara devamında ihmali görülen Sırp öğrencilerin velilerine karşı ceza uygulaması çok sıkı şekilde yürütülmekteydi.

Sırp hâkimiyeti, Türk çocuklarının okuyup kültür ve diploma sahibi olmalarını katiyen istemiyordu. Çünkü yetişmiş gençler makam sahibi oldukları takdirde Sırp baskısının devamına engel teşkil edeceklerdi. Bu sebepten dolayı yüksek tahsil yapan Türk ya hiç yoktu ya da az bulunmaktaydı. Genel bir bezginliğe ve ümitsizliğe kapılmış olan Türkler, bu baskılar karşısında hep geriliyorlar, siyasi sahada bir varlık haline gelme fırsatını da gittikçe kayıyorlardı.

2. Türkiye'ye Göç Şartları ve Vatandaşlıktan Çıkarılmalar

Yugoslavya'da NR Makedonya yönetiminin müdahalesinden sonra vatandaşlıktan çıkma sürecini kolaylaştırmak için bir takım kararlar verilmiştir. Öncelikle Türkiye'ye göçmek isteyenlere vatandaşlıktan çıkmadan önce mülklerinin kamulaştırılmaması için yük altına girmek düşüncesiyle satmalarına izin vermiştir. Bunun dışında pasaportlar ve 300.0000 dinar değerini geçmeyen mallar vergiden muaf tutulmuştur (Memic, 1996:73). 1938 Sözleşmesi[±] hükümlerine göre ev eşyaları, at arabası ve iki adet büyük hayvanın götürülmesi göçmenlere bir hak olarak tanınmıştı. Fakat öncelik hakkı devlete ait olacak şekilde kanun uygulamaya konulmuş; göçmeden 45 gün önce “devlet yönetimine” (Imamović, 1996:167) mülkünü satma noktasında göçmenlerin teklif getirmeleri zorunluluğu uygulanmıştır.

Göç etmek isteyen, özellikle Müslümanların millî kimliği ve göçün yasal boyutu meseleleri morallerini bozmaya sebep oluyordu. Çünkü bu bölgede dinî kimliğin millî kimliğin üzerinde olması sosyal bir gerçeklikti. Halk genelde din, köy ve aile unsurlarına önem veriyordu. Millî bağlılığı sadece propaganda, korku, devlet baskısı ve göç gibi olaylarda ortaya çıkıyordu.

Göçler sırasında “Türk”lerin sayısına fazla itibar edilmemesi gerekir. Çünkü 1950 yılından sonra Arnavut ve Pomakların büyük çoğunluğu sözde “nüfus defterlerinde milliyet düzeltilmesi” yardımıyla Türk milliyeti mensupluğuna girmişlerdir. Bu durumun baş sebebi siyasette yatmaktadır. Yugoslavya ile Arnavutluk arasındaki ilişkiler, 1948 yılına kadar gayet düzenli olduğundan Makedonya'da yaşayan Müslümanlar o dönemde Yugoslavya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin kötü olmasından dolayı milliyetlerini Arnavut; Pomaklar ise Makedon olarak beyan etmişlerdir. Daha sonra durum hızlıca değişmiş; Tito'nun Stalin ile çatışmasından sonra Yugoslavya ile Arnavutluk arasında ilişkiler kötüye gitmeye başlamıştır. Bu sırada 1953-1954 Antlaşması gereği Balkan Paktı'nda Türkiye Yugoslavya'nın müttefiki olmuştur⁺. Yugoslavya'da Türklere karşı tutum, bundan sonra olumlu yönde değişmiştir. Buna karşılık Arnavutluk'la ilişkileri bozulmuştur. Bu yüzden Yugoslavya devlet yöneticileri, 1948'de Arnavutların Yugoslavya'dan biran evvel göç etmemeleri halinde yirmi sene geçmeden nüfus artışından dolayı başa çıkılmaz hale gelecekleri görüşünde idiler. Aynı yılda Yugoslavya 3. Kolordu Komutanlığı, yapılacak göçün planlı ve sistemli şekilde sınır bölgelerinden başlamak üzere diğer bölgelerden öncelikle Arnavutları ve nihayet Türkleri göç ettirmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur. Uygulamalardan anlaşıldığına göre Arnavutların daha kolay göç ettirilmesi için Türkler 'in de güvensiz olmadıkları halde göç ettirilmeleri gerekiyordu (Bandžović, 2011:243).

Şehir çevrelerinde Türk etkisi daha güçlü olduğu için Arnavutlar, Türk dili ve milliyetini benimseyerek kısa sürede Türklere hiçbir farkları olmayacak duruma gelmişlerdir. Türk kültürü içinde en belirgin Arnavut asimilasyonu Üsküp, Kumanova ve Kalkandelen'de yaşanmıştır. Çünkü tanınmış Türk ağalar ve

[±] Ankara'da, Balkan devletlerinin yetkilileri ile (Yugoslavya, Romen ve Yunanistan) 25-27 Şubat 1938'de bir araya gelindi. Bu ülkelerin Dışişleri Bakanları ile Türkiye'nin Dış İşleri Bakanı Rüştü Aras görüştü. Yapılan anlaşmaya göre; Türkiye'ye göç eden her aile başına 20.000 dinar veya kişi başına 2-3 bin dinar tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Bk. *Oslobodjenje*, 7 Kasım 1938.

⁺ Balkan Paktı için bk. LeonGeršković, *Istorijanarodnevlasti*, (Beograd: NaučnaKnjiga), 1957, s. 123

beylerinin büyük çoğunluğunun kökeni aslen Arnavut idi. Neredeyse ırkçı bir sürü bilimsel(!) araştırmalar üzerinden güya Yugoslavya Müslümanları ve Asya kökenli millet için nitelikli “B Kan Grubu” başlıklı makalenin “*Borba*” gazetesinde yayımlanmasından sonra Yugoslavya’da yapılmış nüfus sayımlarında Müslümanlara “Müslüman-Kararsız” (1948), “Yugoslav-Kararsız” (1953), gibi tercihler sunulmuştur. “Müslüman” terimi, Komünist Parti’nin söylemi ile Sırp-Hırvat millî ve siyasi geleneğinde bir nevi uzlaşmış bir ıstılahı.

Arnavutların 1951’de Türkiye’ye göçü fikri ortaya çıkınca sürecin kolay ilerlemesi ve göçmen statüsü kazanmaları için Yugoslav yetkilileri Arnavut Müslümanlarını zorluk çıkarmadan topluca Türk mensubiyetine dâhil ettiler. Böylelikle Kosova’da yapılan iki nüfus sayımı arasında (1948-1953) kendileri Türk olarak belirlenen Yugoslav vatandaşı sayısı 26 kat artmıştır. Bu zorunlu belirleme, Yugoslavya ve Türkiye’yi Arnavutların göçe zorlanmasına ilişkin uluslararası tepkilerden koruması için gerekiyordu.

Bu arada Pomakların Türkiye’ye göçleri de gündeme gelmiş; bu Müslüman topluluğun göç şartları kolaylaştırılmıştır. Türkiye’ye göç etmede Türk azınlık için süreç en kolay ve uygun olduğundan 129 köyde yoğunlukta olan Makedonya Pomaklarının da 1953’teki nüfus sayımında kimlikleri topluca Türk olarak belirlenmişti.

Yugoslav Sosyalist yönetimi, göçe artan ilgiyi göçmenlerin dinî fanatizm ve Türk kapitalizmine karşı sempatiilerine bağlamıştı. Diğer taraftan Arnavut aydınları göç propagandasına karşı büyük bir direniş göstermişlerdi. Buna karşılık göç propagandası sürekli olarak hem Yugoslavya hem de Türkiye tarafından yapılıyordu. Yugoslavya’nın oldukça güçlü ateist baskılarıyla göçe zorlanan, Osmanlı Devleti toprağında doğmamış, fakat patriarkal ailelerde büyüyen yeni Müslüman nesil, Türkiye’ye yani “anavatanlarına” dönmeyi arzu etmekteydiler.

Yugoslav yöneticilerin sabırsızlıkla beklediği referandum (Kosova’nın Arnavutluk’a bağlanması) arifesinde Arnavut unsurunun azalması korkusundan Arnavut çevrelerde imamlar ve aydınlar Yugoslavya’da kalma propagandası yapmaya başlamışlardı. Bu sırada, Arnavutların Türk olarak kendilerini beyan etmemeleri konusunda genelde camilerde imamlar tarafından uyarılar yapılıyordu. Bu arada göç etmek isteyenlerin “*Türk kültürü olan halk*” (1938) veya “*Türk Milliyeti*” (1953) gibi belirsiz tanımlar; Arnavut göçmenlerinin periyodik olarak göçlerinin durdurulması için Türk hükümetince bir mazeret olmuştur.

İçişleri Bakanlığı’nın talimatına göre 28 Haziran 1955 tarihli vatandaşlıktan çıkarılma izni sadece Yugoslavya’da yaşayan Türklere veriliyordu. Arnavutlar ve diğer millet mensuplarının başvuruları ise ayrı olarak inceleniyordu. Fakat bu kriter çok kısa sürede Arnavutlar ve Pomaklar için “insanî sebeplerden” dolayı serbestleştirilmiş; böylece daha önce göç etmiş ailelerin birleştirilmesi gereği ortaya çıkmıştı.

Türklerin göçleri konusu 1950’den sonra daha da ciddiye alındı. Yugoslavya Komünist Birliği Merkez Komitesi’ne 1957 yılının başında Krsto Crvenkovski[±] tarafından bir araştırma raporu gönderildi. Bu, Makedonya’dan Türklerin göç ettirilmesi meselesi ile ilgili idi. Adı geçen raporda 1951’den sonra göç sürecinin hızlandığı vurgulanıyordu. Aşağıdaki tabloda (Tablo: 1) Türkiye’ye göç etmek için Yugoslavya vatandaşlığından çıkarılanların sayısının yıllar itibarıyla artmış olması (Antić, 1990:185), bu iddiayı kanıtlamaktadır.

Tablo: 1 Türkiye’ye göç etmek için Yugoslavya vatandaşlığından çıkarılanların yıllara göre sayısı

Yıl	Türkler	Arnavutlar	Pomaklar	Diğerleri	TOPLAM
1951.	-	-	-	31	31
1952.	30	-	7	2	153
1953.	640	168	135	18	1939
1954.	5062	1054	2436	100	17396
1955.	9669	964	6390	57	38045
1956.	7245	2208	4958	16	28816
TOPLAM	67236	4394	13926	224	86380

[±] Crvenkovski, Makedonya’nın Prilep şehrinde 16 Temmuz 1921’de doğdu. 21 Temmuz 2001’de Üsküp’te öldü. II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya Kurtuluş Savaşı’na katılmıştır. Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti ve Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti’nin siyasetçisidir. 1963 ile 1969 yılları arasında Makedonya Merkez Komitesi başkanlığı yapmıştır. Bk. Petranović, *age*, s. 274.

Yugoslavya'dan 1951'den sonra göçmenlerin sosyal ve meslekî yapısı şu şekilde idi: %18 çiftçi, %9 işçi, % 3 zanaatkâr, az bir sayıda öğrenci ve memur. Göçmenlerin büyük çoğunluğu "diğer" kategorisine yerleştirilmişti (% 68). Bu kategoride en fazla değişik yaşlarda çocuklar, kadınlar ve imamlar bulunuyorlardı (Antić, 1990:186).

Yugoslavya'da komünist idarenin II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından kuruluşu sırasında, Türkler yeniden haksızlığa uğradılar. Komünistlerin zenginlere karşı giriştiği mücadele sırasında gerçi hemen her unsurun servetine el konulmuştur. Şehirli zenginlerin bir kısmı II. Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye'ye göç etmişti. Kalan Türklerin ise yüzde 60'ı toprak sahibiydi. Komünist rejim, toprak reformunu en katı biçimde uygularken 100 dekardan fazla araziye resmen gasp etmişti. En fazla toprak ile meşgul olduklarından, diğer unsurlara nazaran bu uygulamadan daha çok Türkler zarar görmüşlerdir (Deliorman, 1973:212). Kendi ihtiyacını bile temin edebilecek kadar arazisi bulunmayacak duruma düşen Türk çiftçisi bu yüzden borçlu dahi çıkarılarak köylerini terke veya göçe mecbur bırakılmışlardır.

Köylülerin şehirlere yığılmasından beklenen neticeler de tamamen ideolojiktir. Bu kimseler sanayi sahasında iş aradıkları zaman, Komünist Partisi'ne üye olup olmadıkları tetkik ediliyordu. Üye olmayanlar, ancak düşük ücretli ağır işlerde çalışabiliyorlardı. Muhafazakâr, prensiplerine ve geleneklerine sadık ve dindar olan köylüler böylece manevi ve dinî atmosferden uzaklaştırılarak yavaş yavaş millî benliklerinden soyutlanıyorlardı.

Bazı Türk asıllı komünistler siyasette aktif olmadıklarından dolayı "şaykım" diye algılanıyorlardı. Türkiye'ye göç için gerekli izinlerin alınması, onların pasif bir konumda bulunmalarını gerektiriyordu (Antić, 1990:234). Bunlar, Türkiye'ye göç taleplerini "Sosyalizmin ihaneti?" olarak değil de ailevi sebepler diye göstermişlerdir. Bu durumda olanlar, Türkiye'ye gitmeden önce partiyle ilişkilerini kesmektedir. Bu yüzden parti üyelik cüzdanlarını iade etmek zorunda idiler. Makedonya Komünist Birliği'nin 1000 civarında üyesi vardı (Imamović, 1996:172-173).

3. Göçmenlerin Merkezi Olan Makedonya'da Hazırlık Hareketleri

Yugoslavya'daki Sancak, Bosna-Hersek, Kosova ve Karadağ Müslümanları Türkiye'ye göç etmek için 1951'den sonra Türklerin çoğunlukta buldukları Makedonya'ya akın etmeye başladılar. Çünkü Makedonya Halk Cumhuriyeti'nde vatandaşlıktan çıkmak çok kolay ve göç etme ihtimalleri yüksek idi. Makedonya'ya başka yerlerden göç edenler geçici olarak toprak alıyorlar; böylece Türkiye'ye göç etmek için beklerken geçimlerini sağlamaya çalışıyorlardı. Bunun için 1951'den itibaren 1956 yılının sonuna kadar Makedonya'ya 18.110 kişi göçtü (Dogo, 1995:360). Bunlar sayı olarak Kosova'dan 11.526, Sancak'tan 4.540, Karadağ'dan 1.184 ve Bosna-Hersek'ten 860 idi (Komisyon, 2014:196). Göçmenlerin büyük çoğunluğu şehirlere, öncelikle %81'i Üsküp'e yerleşti. Bu "geçici" statüdeki göçmenler, Makedonya Türklerinden imar planına göre yıkılması gereken eski evleri ucuza satın alıyorlardı (Dogo, 1995:361).

Türkiye'ye göçmenin maddî bir bedeli vardı. Başlangıçta göç sürecinin masrafları oldukça fazlaydı. Yetişkin kişi için sadece devlete ait ve yerel vergi olarak toplam 15000 Yugoslavya Dinarı gerekiyordu (Dogo, 1995:197). Bunun yanı sıra gerekli belgeleri (vatandaşlıktan çıkma dilekçesi, resmî gazeteye ilan verilmesi, onama karar belgesinin teslim alınması vb.) toplamak için devlet dairelerine birkaç defa gidilmesi gerektiğinden fakir köy halkı için bu, büyük problem yaratıyordu. Diğer taraftan davet mektubu alınması da kolay değildi. Çünkü herkesin Türkiye'de akrabası yoktu. Bu durum karşısında göçmenler toplu olarak davet mektupları verilmesine ilişkin Türk hükümetine başvuruyorlardı. Ağır işleyen bürokrasi yüzünden davet mektuplarının aylarca beklendiği oluyordu.

Toplu göçün durdurulması için kısa süreliğine Makedonya legal ve illegal göç bölgelerine bölünmüştü. 1955 Mart ayı sonunda Belgrad'ın Türkiye büyükelçisi, Gevgeliya sınır kapısında göçmenler konusunda daha tedbirli olunması hususunda Yugoslav yetkililerden ricada bulunmuştu (*Politika*, 1955:2). Gerekçesi, Türk sınır görevlilerinin göçmenlere neredeyse kaçakçı muamelesi yapmalarıydı.

Türkiye dışındaki ülkelere göç etmek isteyenlerin işleri daha kolaydı. Bazı Yugoslav yetkililer Türkiye'ye gidecekleri de aynı kolaylığı sağlanmasını istiyordu. Yugoslavya Dışişleri Sekreterliği'nde hukuk başdanışmanı Milan Bartoş, Türk göçünün belirsizliğinin giderilip düzene sokulması amacıyla 1953 Mart ayında İsrail'e göç etmek isteyenler için vatandaşlıktan çıkmalarına ilişkin uygulanan metodun bunlar için de kullanılmasını tavsiye etmiştir (*Politika*, 1955: 7). Diğer taraftan başdanışman Bartoş bu konuyla ilgili

hiçbir kanun çıkarılmaması gerektiğini; çünkü göç kanununun çıkarılmasının, dünya kamuoyuna Yugoslavya'nın kirli işlerinin sergilenmesi anlamına geleceğini belirtmiştir. Bu tür meselelerde Yugoslavya Birlik İcra Kurulu'nun yayımlamayacağı bireysel kararların esas alınması gerektiğini savunmuştur.

Makedonya'da 1953'te yapılan nüfus sayımına göre burada oturanların %15,6'sı Türkiye'ye göç etmiştir (Zupčević, 1996:2). Bu sürecin ekonomik neticesi olarak; hayvan sayısının azalması, Türkiye'ye karşı mali yükümlüklerin büyümesi ve göçmenlere tanınan mali kolaylıklardan meydana gelen bütçe oranının artması devleti ekonomik sıkıntıya sokmuştur. Diğer taraftan gayrimenkulün değerinin düşmesiyle özel mülk sayısı artmıştır.

Türkiye'ye savaş öncesinde olduğu gibi II. Dünya Savaşı'ndan sonra da göçler, Makedonya Povardarye'den Selanik'e, ardından aktarmalı olarak İstanbul'a demir yollarıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan üzerinden yolculuk daha kısa olduğu halde 1960'ların ortasına kadar Yugoslavya ile Bulgaristan arasında ilişkilerin gergin olmasından dolayı bu güzergâhtan geçmek mümkün olmamıştır. Mal ve mülkünü ucuza sattıktan sonra göçmenlere "vatanızsız" ibareli tek kullanışlı pasaport verilmiş; Yugoslavya'yı ziyaret haklarını ancak yeni vatanda beş yılı doldurduktan sonra ancak almışlardır (Dogo, 1995:362).

Göçlerde göçmenlerin bıraktıkları gayrimenkul ve menkullerin akıbetine ve neler getirebileceklerine dair kapalı tespitlerle ilgili Yugoslavya ile Türkiye arasında anlaşmalar yapıldığı görülmektedir. 1950'den sonra hudutlarını gayri resmî şekilde açan Yugoslavya 1953'te imzalanan Balkan Paketi Anlaşması'ndan sonra Türkiye'ye resmen göçe izin vermiştir. Bunun sonucunda 1950-1958 yılları arasında Türkiye'ye Yugoslavya'dan tam 104.372 göçmen gelmiştir (Bandžović, 2011:253).

Yugoslavya, Balkan Paketi Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye göç etmek isteyenlerden: 1) Bakımlarının Türkiye'de bir ailenin üzerine alınacağına ilişkin bir belge almalarını, 2) Yugoslavya'dan göç edenlerin asgarî bir gelire sahip olmalarını talep etmekte idi (Dogo, 1995:371). 1950'den itibaren gelen göçmenler birtakım menkullerini beraberlerinde getirebilmekteydiler. Fakat bunlar pek cüz'î bir şey tutmakta idi. Çünkü mallarını satma imkânını bulamayanlara çıkış izni verilmediğinden gayrimenkullerini Yugoslav hükümetine bağışladıklarına dair bir belge imzalamak zorunda kalmışlardır (*Oslobodenje*, 1955:2).

Göç eden insanların ev eşyaları ve mesleklerinde kullandıkları aletleri sayılmaz, mal ve mülkünün değerinin yaklaşık on milyar Yugoslav dinarı tuttuğu yine kayıtlara geçmiştir (*Borba*, 1953:4). % 48'i topraktan, % 21'i hayvanlardan, şehir ve köy evlerinden ise %15'lik bir pay bu gelirin kalemlerini oluşturuyordu (Memić, 1996:67). Göç eden haneler en fazla Veles, Ştip ve Kumanovo ilçelerinde bulunurken ev ve parsel fiyatları Tetovo ve Ohrid ilçesinde en yüksek idi. Çünkü söz konusu gayrimenkuller genelde şehirdeki bakımlı evlerden oluşmaktaydı. Diğer şehirlerde durum farklıydı. Ev satışlarında toplu tekliflerden dolayı fiyatlar iyice düşmüştü. Ev dışındaki gayrimenkuller genelde şahıslara satılmış; az sayıda da tarım kooperatiflerine devredilmişti. Devlet ise satın almalara hiç katılmamıştı.

Kritik ortamda elbette göçmenlerin tamamı mülkünü satmayı başaramamıştı. Toprağın kalitesinin düşüklüğü ve arazilere ulaşım sıkıntılarından dolayı en fazla satılmamış mülk Ştip ve Veles ilçelerinde; en çok toprak özelleştirmesi de Veles ve Ohrid ilçelerinde kaydedilmiştir. Bu toprakları işletecek tarım kooperatifleri arazilerden çok uzak olduğu için adı geçen yerlerdeki tarım alanlarının özelleştirilmesinde acele davranılmamıştır.

Ankara'da Yugoslavya'daki Türklerin mal varlığı tazminatına ilişkin protokol imzalandığında göçmenlerin mülk tazminatı meselesi tekrar 5 Ocak 1950'de gündeme gelmiştir. Bu protokolün 8. maddesine göre özelleştirmeden önce ortaya çıkan tüm yükümlüklerden (vergi, ipotek ve diğer borçlar) Türk azınlığı muaf tutulmuştur. Üstelik Türk tarafı, Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti adına Yugoslav heyeti şefi Mirko Mermolya'nın imzaladığı protokole dayanarak Yugoslavya'nın tazminatı dövizle ödemesi talebinde bulunmuştu (*Borba*, 1950:12). Mermolya imzaladığı protokolü daha sonra inkâr ederek hileye uğrayıp aldatıldığını iddia etmiştir. 8. maddenin yanı sıra 4. madde de problem yaratmıştır. Çünkü 4. maddeye göre 6 Nisan 1941 tarihinden önce yani II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiş tüm Türk azınlığa vatandaşlık verileceği ve "gerçek değerine göre" tüm mülklerinin tazminatının ödeneceği Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti tarafından bildirilmiştir (*Politika*, 1950:7).

Belgrat'ta tekrar Kasım 1950 ile Şubat 1951 tarihleri arasında mülk değerini belirleme metodlarını netleştirmek için karma komisyon toplanmış, fakat anlaşmazlıklardan dolayı komisyonun çalışması geçici olarak durdurulmuştur. Yugoslav tarafı, tazminatın tamamını yaklaşık yarım milyon dolar değerlendirerek

Türk tarafının istediği yirmi milyon dolar talebini on milyon dolara indirmişti. Yugoslav tarafı belirlemiş olduğu rakamı sadece %15 kadar yükselteceğini söyleyince bu, Ankara'da hakaret olarak kabul edilmiştir (Kurpejović, 1998:15). Türk hükümeti, Ekim 1951'de özellikle mali düzenlemeleri vurgulayarak “1938 Yugoslavya-Türkiye Anlaşması Sözleşmesi”nin[±] onaylanıp uygulamaya konmasını Yugoslavya'dan istemiştir.

Tito'nun Türkiye'yi 1953'te ziyareti sırasında imzalanan “Serbest Göç Anlaşması” çerçevesinde, etnik veya kültürel olarak Türk olan veya Türklüğü benimseyen, Türkiye'de kendisine destek olabilecek akraba veya tanıdıklara sahip olabilecek kişilere “serbest göçmen” vizesi verilmiş (*Politika*, 1953:10) ve 1967 yılına dek 175 bin 392 kişi, 45 bin 338 aile Makedonya'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Memić, 1996:74). Bu şekilde Türkiye'ye gelen kişilerin “göçmen olarak kabul edilmeleri” için farklı zamanlarda resmî kararlar alınmıştır.

Serbest Göç Anlaşması (1953) ile birlikte, Makedonya'dan Türkiye'ye üçüncü göç furyası başlamıştır. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Cumhuriyet döneminde toplam 77.431 aileye mensup 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelip genelde İstanbul, Bursa, İzmir, Manisa ve diğer illere yerleşmişlerdir (Imamović, 1996:183). 1953'tensonra serbest göçmen olarak Türkiye'ye Yugoslavya'nın çeşitli topraklarından gelmek isteyen göçmenlere Türkiye'ye daha önce göç etmiş yakınları, buldukları valilik ile Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğüne getirmek istedikleri kişilerin isimlerini içeren dilekçe vermişlerdir. Dilekçelerde, Yugoslavya'dan serbest göçmen olarak gelecek kişilerin Türkiye'de iskân, yeme içme ihtiyaçlarını kendileri temin edeceklerinden hükümetten hiçbir şekilde talepte bulunmayacaklarını beyan ve taahhüt etmeleri şartı konmuştur⁺.

Serbest göçmenler, Türkiye'ye geldikten sonra iki sene içinde serbest göçmenliklerinin kabul edilmesi yönünde istekte bulunurlar, ondan sonra vatandaşlığa geçirilirlerdi. Kanuni süresi içinde talepte bulunmayanlar, vatandaş olamaz, geri Yugoslavya'ya gönderilirlerdi. 1959'dan önce Üsküp başkonsolosluğundan aldığı serbest göçmenlik vizesi ile Türkiye'ye gelen Yugoslavyalı Spaho İsmail Şeney, iki senelik kanuni süre içinde müracaatta bulunup beyanname doldurmadığı ve göçmen kâğıdı almadığı için serbest göçmen muamelesine tabi tutulmamıştır[±].

Yugoslavya Cumhurbaşkanı Yosip Broz Tito, Ocak 1953'te Türk Dışişleri Bakanı Mehmet Fuat Köprülü'yü ülkesine davet etmiştir. Ziyaret esnasında Split şehrinde sözlü anlaşmaya varılmıştır. Bu sırada hiçbir yazılı anlaşma imzalanmadığı için bu olay “1938 Yugoslavya-Türkiye Anlaşması”nın canlandırılması gerektiği “centilmenlik anlaşması” olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanı sıra anlaşmada formalite olarak “ailelerin birleştirilmesi” amacına matuf maddeler de yer almıştır (Bandžović, 1991:130). Yalnız Türk tarafı bu anlaşmada akraba bağlarını çok geniş tutmuştu.

Sonraki süreçte, “Aileleri Birleştirme Sözleşmesi”ne göre Yugoslavya'da akrabası olan Türkler, akrabasının Türkiye'ye gelmesi için valilikten izin belgesi alması gerekiyordu. Arkasından Türkiye İçişleri Bakanlığı gelecek olan kişilerin listelerinin Türkiye'nin Belgrat Büyükelçiliği'ne ve Üsküp Başkonsolosluğu'na gönderilmesini istiyordu. Bunun üzerine Yugoslavya'da bulunan Türkiye temsilcilikleri, Türkiye'ye göç etmek isteyenlere Türkçe ve Türk kültürünü bildiğine dair bir test uygulayıp sertifika vermekteydi. Sertifikayı alan kişiler bu belgeyle Yugoslav vatandaşlığından çıkma ve pasaport için başvuru yapma hakkı kazanıyordu. Bununla birlikte Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelenlerin ırken Türk olmasına dikkat ediliyor, bu vasfa sahip olmayanlar, Türkiye'ye gelseler bile serbest göçmen statüsünde kabul edilmiyorlardı. Yugoslav uyruklu, Türk halkından olduğu için 21. 5. 1956 tarihinde Türkiye'nin Üsküp Başkonsolosluğundan serbest göçmen vizesi alan Bektaş oğlu Feyzullah Şahin, eşi ve dört çocuğuyla Tekirdağ'a gelmiş; ancak eşi Herman kızı 1924 doğumlu Urzula'nın Alman ırk ve milletinden olduğu tespit edilince, konunun mevzuata uygun olup olmadığı incelenmiş. Feyzullah Şahin'le dört çocuğunun serbest göçmen sıfatıyla vatandaşlığa alınmalarına; Urzula'nın ise 2510 sayılı kanuna göre Türk vatandaşlığına girmesinin imkân dâhilinde olmadığından beş sene süreyle yabancı sıfatıyla ikametine izin verilmesine; bu süre sonunda emniyet

[±] Yugoslavya'daki Türk asılların Türkiye'ye göç Antlaşması 11 Temmuz 1938'de iki devlet arasında imzalandı.

⁺ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, no. 272/12/63/192/3,5,6,7,11,26.

[±] Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, no. 272/63/192/39.

bakımından mahzur görülmediği takdirde 1312 sayılı kanuna atfen vatandaşlığa alınmasına, İmar ve İskân Bakanlığı karar vermiştir⁺.

Türkiye'ye göç etmek için Arnavutlara da izin Makedonya'da verildiğinden Üsküp Türk Konsolosu'nun müdahalesiyle kısa bir süreliğine serbest göç statüsüne girmediklerinden Arnavutların başvuruları reddedilmiştir. Bununla birlikte Belgrat Türk Büyükelçiliği birinci kâtabi Berker bunu anlamazlıktan gelerek belli bir sayıda Arnavut'u da kabul edeceklerini açıklamıştır (Antić, 1990:241). 1954'te Kosova'da göçmenlere Türkiye'de ev, hayvan, verimli toprak ve tarım makineleri vaat edildiği şayiası yayılmıştır. Bunun yanı sıra Yugoslavya'da Türk diplomatik temsilcileri tarafından göçmenlere bildirilmeden göç izni verilmiştir. Bu olaylar, Türkiye'ye göç propagandasının net bir göstergesiydi.

Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç edenlerle ilgili istatistiki bilgiler eski değildir. Yugoslavya topraklarından I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Türkiye'ye göç edenlere ilişkin düzenli istatistik ancak 1927 yılından sonra tutulmaya başlandığı gibi Sosyalist Yugoslavya'da da bu durum Temmuz 1957'dan sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye'de 1949 yılında 450.000 Yugoslav Müslüman'ın yaşadığı verisine YFHC kayıtlarından ulaşılmıştır (*Politika*, 1952:5).

Buna göre oldukça varlıklı Yugoslav Müslümanların Türkiye'ye göçü 1950 yıllarının ortalarında sona erdi. Fakir kısmın göçü ise göç dalgası iyice azalınca 1966 yılına kadar sürdü. Genelde bu olay Aleksandar Rankoviç'in[±] siyasi düşüşüyle ilişkilendirilmektedir. Fakat bu iddianın onaylanması için sağlam kanıt yoktur. Arnavutlar ve Türklerin Yugoslavya topraklarından göç meselesinin konuşulduğu toplantılardaki tutanaklarda Arnavutların toplu sürgününe karşı çıkan Sırp milliyetçiliğinin yıldızı olarak bilinen Rankoviç, partinin istikrarlı üyesi olarak gösterilmiştir (Antić, 1990: 242).

Yugoslavya topraklarında yaşayan 1952-1965 yılları arasında yaklaşık 390.000 Türk ve Arnavut'un Yugoslavya vatandaşlığından çıktığı bir gerçektir. Bunun kanıtı olarak Türkiye'de 1965 tarihinde yapılan nüfus sayımı verileri gösterilebilir. Buna göre Türkiye'de 240.000 Yugoslavya kökenli göçmen bulunmaktadır. Diğer taraftan Mart 1970'deki Yugoslavya diplomatik kaynaklarına bakıldığında o dönemde Türkiye'de 300.000 Sosyalist Yugoslavya göçmeni yaşıyordu. İngiliz tarihçisi Hugh Poulton, istatistik yıllıklarına dayanarak 1953'ten sonra Yugoslavya topraklarından toplam 80.000 kişinin göç ettiğini iddia etmektedir. Makedon historiografisine göre II. Dünya Savaşı'ndan sonra 200.000 Türk'ün Makedonya'dan göç ettiği savunulmaktadır (Komisyon, 2014:210). Kasım 1979'da Priştina "Yedinstvo" dergisi Türkiye'de 400.000 Yugoslavya göçmeninin yaşadığını iddia ederken Arnavut yazarlar, 1970'li yılların sonunda Türkiye'de bir milyondan fazla Arnavut'un yaşadığını dile getirmişlerdir (Komisyon, 2014:211).

4. Göçmenlerin Türkiye'ye Geldiklerinde Karşılaştıkları Sorunlar

Göçmenler hem göçleri, hem de geçici yerleşmeleri sırasında çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Türk Devleti bunları giderici önlemler almaya çalışmış, göçmenler için çeşitli muafiyetler sağlamıştır.

Yugoslavya Müslümanları, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1922-1938 yılları arasında temelden değiştirdiği Türkiye'yi ilk defa görmüş; bazılarının beklenenin dışında bir durumla karşılaşmaları yüzünden alışma süreci sıkıntılı başlamış; bundan dolayı geri dönmek için Yugoslavya Büyükelçiliği'ne başvurularda bile bulunmuşlardır (Bandžović, 1991:27). Fakat Belgrad'dan Yugoslavya Konsolosluğu'na kısıtlamaların uygulanmasına yönelik talimatlar gönderilmiş; bunların talepleri reddedilmiştir.

Türkiye'de yaşayan Yugoslavya göçmenleri; II. Dünya Savaşı'ndan sonra içe kapalı bir toplum olmaya devam etmiş; kendi aralarında evlilikler yaparak örf, âdet ve geleneklerini çeşitli kültürel dernekler üzerinden muhafaza etmişlerdir. Bununla birlikte eğitim görenler devlet teşkilatlarında ve orduda yer almışlardır. Daha net olarak Yugoslavya yönetiminin hazırladığı istatistiki verilere göre Türkiye'de

⁺ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, no. 272/12/63/192/19.

[±] Aleksandar Rankoviç, Sırbistan'ın Obrenovats ilçesine bağlı Drazevats kasabasında 28 Kasım 1909'da doğdu. 19 Ağustos 1983'te Belgrad'ta öldü. Yugoslavya'da devlet başkanlığı yardımcısı, içişleri bakanı ve Ulusal Güvenlik Dairesi (OZNA) başkanı olarak görev almıştır. YosiBrozTito ve EdvardKardely'den sonra Yugoslavya'nın üçüncü güçlü adamı olarak kabul edilen Rankoviç, Sırp birliğinin çıkarlarına aykırı olarak gördüğü federal bir Yugoslavya'ya karşı üniter yapıyı savunmuştur. Bu yüzden Kosova'daki Arnavutlara karşı baskıcı politikalar uygulamış; ve Kosova Özerk Sosyalist Bölgesi'nin nomenklaturasında Sırpıların çoğunluk hale getirmiştir. 1966 yılında Tito'ya karşı darbe girişimi planladığı gerekçesiyle tüm görevlerinden alınmıştır. Bk. Petranović, *age*, s. 253.

Yugoslavya göçmenleri arasından fabrika sahipleri, banka müdürleri, esnaf ve hatta üst düzey bürokratlar çıkmıştır (Bandžović, 1991:28). Türk Devleti, ayrıca köylü göçmenlere karşılıksız toprak çift sürmek için hayvan ve tohum vermiştir⁺.

Türk orijinliler dışında Yugoslavya'dan göç edenlerin genelde Boşnakça, Makedonca, Pomakça ve Torbeşçe anadilleri idi. Türk sınırlarını geçtikten sonra yetkili makamlar, Türkçe konuşmaları konusunda uyarıda bulunuyorlar; Türkçe bilmedikleri için söyleneni yapmayanlar resmî makamlarda ve halk arasında dışlayıcı ve onur kırıcı durumlarla karşılaşmaktaydılar. Örneğin yerleştikleri İzmir Karşıyaka'nın Nergis, Yeni Mahalle, Demirköprü ve Bornova'nın Mersinli, Koşukavak mahallelerinde oturanların hemen tamamı göçmen olduğu için kendi aralarında anadillerinde konuşuyorlar; yerliler bu durumdan rahatsız oluyorlardı. Bu yüzden İzmir Karşıyaka'daki tren istasyonunda, vapur iskelesinde, çarşıda, pazarda: “*Vatandaş Türkçe Konuş*” yazılı tabelalar asılmış (Vatan, 2015:145-146); Yugoslav muhacirlerinin kendi ana dillerinde konuşmaları engellenmeye çalışılmıştır. 1960'lardan sonra eğitim yaygınlaşmış; Türkiye'de Türkçe öğrenmeyen Yugoslav göçmeni kalmamıştır.

Yugoslav göçmenleri, ilk geldiklerinde kendileri için hazırlanmış olan İstanbul Zeytinburnu'ndaki Muhacirhane'de misafir edilmişlerdir. Barınma, yeme-içme işleri dışında burada göçmenler için gerekli bürokratik prosedürler de yapılmaktaydı. Bunların büyük çoğunluğu Türk asıllı olduğu halde yemek kültürlerinde yerlilere göre büyük farklar vardı. Yani geldikleri memleketteki iklim, toprak verimliliği, yetiştirilen ürünlerden dolayı yaşamaya karar verdikleri Anadolu Türkünden farklı bir yemek kültürüne sahip idiler.

Muhacirhane'de sabah kahvaltısında verilen peynir, zeytin, haşlanmış yumurta ve Türk çayı türünden bir menüye alışkın olmayan göçmenler, peynir ve ekmekten başka bir şey yememişlerdi. Her sabah kahvaltıda aynı menü olunca göçmenlerden bazıları “*Ne bu ya her sabah keçi b... (zeytin), kestane sıyu (çay) koyarlar önümüze. İyi ki peynir var yoksa aç kalacaktık*” diye itirazda bulunmuştur. Meğer en fazla itirazda bulunan göçmenlerden Arnavut asıllı birisi yenmeyen zeytinleri masalardan toplayıp pazarda satıyor (Vatan, 2015:121), para kazanıyordu.

Oysa göçmenlerin Türkiye'ye geldikleri 1950'li yıllarda Türk halkının ekonomik durumu oldukça zayıftı. Göçmenlere kahvaltıda ikram edilen yiyecek ve içecekler, o zamanların Anadolu insanı için lükstü. Bunları sofralarında bulundurmada zorluk çekiyorlardı. Ancak 1960'dan sonra bunları görmeye başlamışlardı. Kendi sofralarında bulunmayan kahvaltılık yiyecekleri muhacirlere ikram ediyorlar; fakat onları memnun edemiyorlardı. Türklerin misafirperverliğinin her şeyden önce geldiği bu durumdan anlaşılmaktadır.

Sonuç

Tarihin hemen her devrinde çok sık olarak yer değiştirmelerin yaşandığı Balkanlar'dan Anadolu'ya göçler, 1815'te Sırbistan'ın özerklik kazanmasıyla başlamış; değişik tarihlerde meydana gelen savaşlardan sonra, yeni kurulan Yugoslavya'da idarecilerin baskıları yüzünden kalmak istemeyen Türk-İslam toplumlari, yüzlerce yıldır yaşadıkları topraklarını terk edip padişahın himayesindeki yerlere göç etmişlerdir.

Osmanlı Devleti dağılınca yerine 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da Anadolu'ya Yugoslavya'dan göçler devam etmiş; göç olayı 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. Misafirperver Türk insanı, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan yıpratıcı savaşların ardından yaşadığı tüm ekonomik sıkıntılara rağmen Balkanlardan gelen Müslüman kardeşlerine kucak açmış; onların normal hayata geçmeleri için yardım etmişlerdir.

Yugoslavya'da XX. yüzyılın ilk yarısında yaşanan rejim değişiklikleri yüzünden çok sıkıntı çeken Müslümanlar, Türkiye'ye geldiklerinde de uyum problemi yaşamışlar; özellikle yiyecek içecek ile örf, âdet ve dil konusunda bir süre farklı şekillerde hareket etmişlerdir. Zaman içinde intibak eden Yugoslav muhacirleri, bugün yerli halkın imkânlarından fazlasına sahip oldukları için müreffeh bir hayat yaşamakta; Anadolu insanıyla uyum içinde bulunmaktadır.

⁺ Niğde Uluçam köyünde yaşayan Boşnaklar Karadağ'dan Türkiye'ye göç ettiklerinde önce İstanbul'a ardından Niğde'ye yerleştirilmiştir. Geldiklerinde devlet tarafından evler inşa edilmiş, toprak, çift öküz ve tohum verilmiştir. Rukiye BAŞARAN, Boşnak asıllı, ev hanımı, “Türkiye'ye Göçümüz” konulu görüşme, Niğde, 15 Eylül 2011.

Kaynakça

- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, no. 272/12/63/192/3,5,6,7,11,19, 26,39
- Antić. Lj. (1990). *Isejlenička politika stare jugoslavenske države u: Migracije i Bosna i Hercegovina*. Sarajevo.
- Bandžović. S. (2011). *Isejavanje muslimana Crne Gore u Tursku (1877 - 1958)*, I, Izdavač Matica muslimanska Crne Gore. Podgorica.
- Bandžović. S. (1991). *Isejavanje Muslimana iz Sandžaka*, Biblioteka Ključanin. Sarajevo.
- Bandžović, S., “Muhadžirski pokreti u spisima i svjedočenjima savremenika tokom XIX i XX stoljeća”, *Zbornik Sjenice*, S. 14, Sjenica 2003, s. 21-53.
- Çavuşoğlu, H., “Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig Dergisi*, S.41, (Bahar 2007), s.123-154.
- Danişmend. İ., (1972). *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV*, İstanbul. Türkiye Yayınevi.
- Deliorman. A., (1973). *Yugoslavya’da Müslüman Türk’e Büyük Darbe*. İstanbul. Bayrak Basımevi.
- Dogo. M., “Balkanske nacionalne države i pitanje muslimana”, *Godišnjak za društvenu istoriju*, S. 3, Beograd 1995, s. 360-371.
- Geršković. L., (1957). *Istorija narodne vlasti*. Beograd. Naučna knjiga.
- Halilović Tekin. C., (2011). *Bosna-Hersek Devleti (1991-2011)*. Konya. Çizgi Kitabevi.
- Imamović. M., (1996). *Bošnjaci u emigraciji: Monografija Bosanskih pogleda 1955-1967*. Sarajevo. Edicija Bošnjački Pečat.
- Kolašinli. H., (2003). *Muhacirlerin İzinde: Boşnakların Trajik Göç Taribinden Kesitler*. Ankara. Otorite Yayınları Yayınevi.
- Komision. (2014). *Muslimani Balkana: Istočno pitanje u XX-om vijeku*. (haz. Fikret Karčić). Sarajevo. Centar za napredne studije.
- Kurdić. Š., (2009). “Percepcija Sunneta u Bošnjačkih Tradicionalista”. *Islamska Misao*. S. 3, Novi Pazar.
- Kurpejović. A., (1998). *Program nacionalne afirmacije Muslimana u Crnoj Gori*. Podgorica.
- Memić. M., (1996). *Bošnjaci-muslimani Sandžaka i Crne Gore*. Sarajevo. Izdavačka Kuća Svjetlost.
- Önkal. A., (1998). “Hicret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XVII*. İstanbul. s. 458-462.
- Petranović. B., (1998) *Istorija Jugoslavije 1918-1988 III*, Beograd. Izdavačka Kuća Nolit.
- Uzunçarşılı. İ., (1978). *Osmanlı Tarihi IV/1*, Ankara. TTK.
- Vatan. K., (2015) *Yugoslavya’dan Türkiye’ye Acı-Tatlı Hatıralar*. (haz. Ünal Şenel), İzmir: Akademi Kitabevi.
- Yavuz. A., (1976). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Akdettiği Milletlerarası Antlaşmalar (20 Nisan 1920 – 1 Temmuz 1976)*. Ankara. Dışişleri Bakanlığı.
- Zubčević. A., (1996) “Islamizacija u Bosni”. *Izvjestaj Islamskog Svijeta*. S.1-2. Sarajevo. Akademija nauke i Umjetnosti BiH. s. 2-22.
- Politika*, 14 Temmuz 1950; 11 Kasım 1950; 17 Kasım 1952; 28 Nisan 1953; 12 Kasım 1955.
- Oslobodenje*, 15 Temmuz 1955.
- Borba*, 6 Ocak 1950; 2 Şubat 1953; 27 Nisan 1954.
- Canlı Kaynaklar**
- Başaran, Rukiye, Boşnak asıllı, ev hanımı, “Türkiye’ye Göçümüz” konulu görüşme, Niğde, 15 Ağustos 2010.